

Piotr Biliński

<https://orcid.org/0000-0001-7626-8052>

Uniwersytet Jagielloński

Marek Ďurčanský

<https://orcid.org/0000-0001-6950-2082>

Uniwersytet Karola w Pradze

Listy Wacława Sobieskiego do Jaroslava Bidla z lat 1901–1933*

Na przełomie XIX i XX w. oraz w okresie międzywojennym do najwybitniejszych historyków czeskich należał profesor historii powszechnej Uniwersytetu Karola w Pradze Jaroslav Bidlo¹. W zbiorze jego korespondencji z polskimi kolegami po fachu znajduje się teczką zawierająca listy otrzymane od profesora historii powszechnej Uniwersytetu Jagiellońskiego Wacława Sobieskiego. Najprawdopodobniej

* Ze strony Marka Ďurčanského edycja stanowi część realizacji projektu badawczego „Jaroslav Bidlo a Milada Paulová: zakladatelské osobnosti historické slavistiky v kontextu vývoje české vědy”, dofinansowanego przez Agencję Grantową Republiki Czeskiej (grant nr 18-20451S).

¹ Jaroslav Bidlo (1868–1937) należał do najstarszej generacji czeskiej szkoły historycznej nazywanej od imienia jej twórcy Jaroslava Golla szkołą Golla. Był wychowankiem Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze, z którym związał swoją karierę naukową. Od 1911 r. był profesorem zwyczajnym historii powszechnej ze szczególnym uwzględnieniem Europy Wschodniej i Półwyspu Bałkańskiego. Do jego najważniejszych dzieł należy czterotomowa monografia o Jedności braci czeskich na uchodźstwie polskim oraz syntetyczne ujęcia dziejów Słowiańszczyzny. Swoje poglądy na historię Europy Środkowo-Wschodniej zaprezentował na VIII Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych w Warszawie w 1933 r. Ze względu na fakt, że na temat postaci Bidla istnieje bogata literatura w języku polskim i czeskim, odsyłamy jedynie do najnowszych pozycji, gdzie można znaleźć informacje bibliograficzne dotyczące starszej literatury przedmiotu; zob. M. Ďurčanský, *Jaroslav Bidlo a pražská univerzita: k počátkům české historické slavistiky*, „Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis” 59, 2019, nr 2, s. 53–95; tenże, *Historik Jaroslav Bidlo (1868–1937) – łącznik między krakowską szkołą historyczną i czeską szkołą historyczną Jaroslava Golla (1849–1929)*, w: *Krakowska szkoła historyczna i Polskie Towarzystwo Historyczne. Studia historiograficzne*, red. P. Biliński, P. Plichta, Warszawa–Kraków 2017, s. 47–59; P. Biliński, M. Ďurčanský, *Wacław Sobieski a jeho kontakty s Jaroslavem Bidlem*, „Práce z dějin Akademie věd” 12, 2020, nr 2, s. 49–63.

nie zachowały się odpowiedzi Bidla na listy krakowskiego kolegi, gdyż spuścizna naukowa Sobieskiego nie dochowała się do naszych czasów lub też pozostaje w prywatnych rękach, niedostępna dla badaczy. Pomimo niezachowania się obustronnej korespondencji, listy Sobieskiego do Bidla zasługują na opublikowanie.

Wacław Sobieski – historyk dziejów nowożytnych, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i prezes krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego – jest postacią mającą już sporą literaturę przedmiotu i rozpoznawalną w polskim środowisku historycznym².

Urodził się 26 października 1872 r. we Lwowie. Był synem nauczyciela i dyrektora III Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie Stanisława i Leontyny z Czaderskich. Do gimnazjum uczęszczał w Rzeszowie, gdzie jego ojciec pełnił wówczas funkcję dyrektora. Po śmierci ojca i wyjeździe matki z młodszym rodzeństwem do Warszawy, osiem lat spędził w szkolnej bursie, którą wspominał później z dużą niechęcią. Atmosfera surowej dewocji, jaka w niej panowała, wpłynęła niewątpliwie na późniejszy antyklerykalizm Sobieskiego. Po maturze zdanej w 1892 r. zapisał się na Wydział Filozoficzny UJ. Podjął studia historyczne pod kierunkiem mediewisty Stanisława Smolki. Jego najbliższymi kolegami ze studenckiej ławy byli Franciszek Bujak, Stanisław Zakrzewski i Wacław Tokarz. Ten ostatni po latach wspominał, że „czupurnie, ale po przyjacielsku dyskutował Wacek Sobieski z naszym wysokim, kościstym kolegą, jezuitą, ojcem Henrykiem Libińskim”³. Po pierwszym roku studiów Sobieski przeniósł się na seminarium Wincentego Zakrzewskiego,

² Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: AUJ), sygn. S II 619, Teczka osobowa W. Sobieskiego; J. Bidlo, *Václav Sobieski*, „Ročenka Slovanského ústavu” 8, 1935, s. 115–124; K. Chodynicki, *Uczony i nauczyciel*, „Kurier Poznański” 1935, nr 175; W. Czapliński, *W sprawie oceny dzieł Wacława Sobieskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 86, 1979, nr 4, s. 1066–1067; tenże, *Szkoła w młodych oczach*, Kraków 1982; O. Halecki, *Wacław Sobieski*, „Kwartalnik Historyczny” 49, 1935, s. 478–493; Dantiscus [W. Konopczyński], *Sąd nad prof. Sobieskim i jego następstwa*, „Myśl Narodowa” 1935, nr 17, s. 257–261; tenże, *Dziennik 1918–1921*, t. 1–2, oprac. P. Biliński, P. Plichta, Warszawa–Kraków 2016; K. Lepszy, *Wacław Sobieski*, „Myśl Narodowa” 1935, nr 16, s. 243–245; tenże, *Wacław Sobieski jako badacz dziejów reformacji*, „Reformacja w Polsce” 7–8, 1935–1936, s. 309–315; R. Mienicki, *Wacław Sobieski*, „Ateneum Wileńskie” 11, 1936, s. 881–892; K.M. Morawski, *Śp. Wacław Sobieski*, „Gazeta Warszawska” 1935, nr 94; J.M. Świącicki, *Z historiografii polski nowożytnej: W. Sobieski*, „Marchoń” 4, 1938, nr 4, s. 401–423; H. Barycz, *Historik gniewny i niepokorny. Rzecz o Wacławie Sobieskim*, Kraków 1978; S. Grzybowski, *Wacława Sobieskiego życie i dzieło*, w: W. Sobieski, *Trybun ludu szlacheckiego. Pisma historyczne*, Warszawa 1978, s. 5–47; J. Maternicki, *Idee i postawy. Historia i historycy polscy 1914–1918*, Warszawa 1975; tenże, *Wacław Sobieski i jego synteza dziejów Polski*, w: tenże, *Historia jako dialog. Studia i szkice historiograficzne*, Rzeszów 1996, s. 162–204; K. Piotrowicz, *Bibliografia prac profesora dr Wacława Sobieskiego*, w: *Księga pamiątkowa ku czci profesora dra Wacława Sobieskiego*, t. 1, Kraków 1932, s. IX–XVI; J. Pirożyński, *Wacław Sobieski (1872–1935)*, w: *Złota księga Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. J. Dybiec, Kraków 2000, s. 182–189; K. Pruszyński, *Sobieskiego do Berezy*, „Problemy” 1935, nr 7(8); J. Tazbir, *Sobieski Wacław*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 39, Warszawa–Kraków 2000, s. 512–518.

³ H. Barycz, *Historik gniewny i niepokorny...*, s. 51.

poświęcone dziejom nowożytnym. Pod kierunkiem tego znakomitego znawcy dziejów nowożytnych opracował trzy prace seminaryjne dotyczące walk politycznych w przededniu rokoszu Mikołaja Zebrzydowskiego, polskiej kontrreformacji i kontaktów Dymitra Samozwańca z antykrólewską opozycją. Prace spotkały się z życzliwym przyjęciem promotora, który dostrzegał duży talent konstrukcyjny ucznia, pozwalający mu z fragmentarycznych okrucichów źródeł uzyskać całkiem nowe, „obfitujące w niespodzianki wyniki”⁴.

Obok zajęć *stricte* historycznych Sobieski uczył się też na wykłady z geografii do Franciszka Schwarzenberga-Czernego, ćwiczenia paleograficzne do Stanisława Krzyżanowskiego, historię literatury do Stanisława Tarnowskiego i na zajęcia pedagogiki do Leona Kulczyńskiego, wieloletniego dyrektora I Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Dość wcześnie zaczął się przeciwstawiać koryfeuszom tzw. krakowskiej szkoły historycznej. W maju 1896 r. w odpowiedzi na uroczystą sesję poświęconą uczczeniu zasług Józefa Szujskiego zorganizował opozycyjne obchody ku czci Joachima Lelewela. Zaprosił na nie koryfeusza tzw. warszawskiej szkoły historycznej, Tadeusza Korzona.

Pozostając pod wpływem poglądów socjalistycznych, w 1895 r. wszedł wraz z Ignacym Daszyńskim do Stowarzyszenia Kształcącej się Młodzieży Postępowej. Nawiązał również kontakty z przedstawicielami Młodej Polski: Tadeuszem Micińskim, Władysławem Orkanem i Zygmuntem Kisielewskim.

Studia ukończył Sobieski w 1896 r., nie uzyskał jednak doktoratu ani nie zdał egzaminu państwowego uprawniającego do nauczania w szkolnictwie średnim. Z trudnej sytuacji, w jakiej się znalazł, uratował go bogaty finansista Stanisław Szczepanowski, dzięki jego funduszom młody historyk podjął studia w Lipsku na seminarium Karla Lamprechta. Pod jego wpływem przewartościował swoje poglądy na współczesną historiografię. Postulował zerwanie z historią personalistyczną i wydarzeniową, a położenie głównego nacisku na związki przyczynowo-skutkowe oraz rolę czynników społeczno-gospodarczych. Wykorzystując nowe metody badawcze, rozpoczął w Lipsku przygotowywanie historii Polski. Wydawcą miało być Towarzystwo Szkoły Ludowej, współautorem tomu zaś przyjaciel Sobieskiego – Stanisław Zakrzewski. Prace badawcze i honoraria autorskie sfinansować miał Szczepanowski. Niestety na skutek jego bankructwa i przedwczesnej śmierci projekt edycji nie doszedł do skutku, a 500-stronicowy rękopis gdzieś przepadł.

Po powrocie do Krakowa Sobieski złożył na Uniwersytecie Jagiellońskim podanie o otwarcie przewodu doktorskiego na podstawie rozprawy *Rokosz Zebrzydowskiego jako walka z kontrreformacją i klerem. Część I. Obwarowanie konfederacji warszawskiej na sejmie 1606 roku*. Recenzentami byli Smolka i Zakrzewski, którzy nie mieli wielu zastrzeżeń i jednogłośnie uznali, że spełnia ona wymogi dysertacji doktorskiej. Uroczysta promocja miała miejsce 3 stycznia 1900 r.

⁴ Tamże.

Nie mogąc znaleźć stałego zatrudnienia w Krakowie, Sobieski dzięki pomocy Korzona otrzymał od 1 stycznia 1901 r. angaĀ w Bibliotece Ordynacji Zamojskich w Warszawie. Przygotowywał tam do druku korespondencjĀ Jana Zamojskiego z lat 1553–1579. Rozpoczął siĀ wówczas w jego Āyciu okres rozległych poszukiwań archiwalnych, obejmujĄcych Wiedeń, Gdańsk, Królewiec, Sztokholm, Petersburg i MoskwĀ. Po powrocie do Warszawy duĀo publikował, m.in. na łamach „PrzeglĄdu Historycznego”, w skłAd redakcji którego wchodził. WiĀkszość jego ówczesnego dorobku weszła do zbioru *Szkicóv historycznych* (1904), opublikował teĀ osobnĄ ksiĄżkĀ pt. *Nienawiść wyznaniowa tĀumóv za rządóv Zygmunta III* (1902). Podczas prac nad wydaniem korespondencji Zamojskiego Sobieski podjął zamysł opracowania jego biografii. Zrealizował go w 1905 r., publikujĄc swojĄ najdojrzałszĄ pracĀ – *Trybun ludu szlacheckiego*.

W Warszawie Sobieski pozostawał w bliskich kontaktach z Franciszkiem Pułaskim, Aleksandrem Rembowskiem, Władysławem Smoleńskim i Janem Karolem Kochanowskim. Przez pewien czas przyjaźnił siĀ teĀże ze znakomitym pisarzem Stefanem Źeromskim, podóvczas rÓwnieĀ bibliotekarzem Ordynacji Zamojskich. W paĀdzierniku 1905 r. dzięki uzyskaniu stypendium im. Śniadeckich przyznanego przez AkademiĀ UmieĀetności w Krakowie wyjechał na dalsze studia do ParyĀa. UczĀszczał na seminaria Abła Lefranca i Jules’a Toutaina w Ācole Pratique des Hautes Ātudes en Sciences Sociales i przeprowadzał kwerendy Źródłowe w archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Bibliotece Narodowej. W 1906 r. udał siĀ na krótkie wyjazdy studyjne do Montpellier, Londynu i Dublina. Badania naukowe dotyczyły panowania Henryka IV Burbona i stosunkóv polsko-francuskich w XVII w. Ich plonem była monografia pt. *Henryk IV wobec Polski i Szwecji 1602–1610*, wydana nakładem Akademii UmieĀetności w Krakowie (1907). Na jej podstawie Sobieski rozpoczął starania o dopuszczenie do habilitacji. Po kolokwium odbytym 4 lipca 1907 r. jego wykład habilitacyjny pt. *Znaczenie konfederacji warszawskiej 1573 r. w dziejach reformacji* komisja „uznała za niewystarczajĄcy”, gĀdyĀ, jak podawał Henryk Barycz, powołuĀc siĀ na wypowiedź Ignacego Chrzanowskiego, Sobieski mówił o połowĀ krócej niĀ naleĀało. Dlatego teĀ 28 stycznia 1908 r. musiał wykład powtórzyĀ, tym razem z pozytywnym skutkiem⁵.

Habilitacja otworzyła przed nim drogĀ do kariery akademickiej. PracĀ na Uniwersytecie Jagiellońskim rozpoczął od stanowiska docenta prywatnego. W latach 1908–1910 był teĀże zatrudniony jako adiunkt kancelaryjny w Archiwum Krajowym Akt Grodzkich i Ziemskich w Krakowie. W 1910 r., po przejściu Zakrzewskiego na emeryturĀ, objĄł na UJ stanowisko profesora nadzwyczajnego historii powszechnej. W 1913 r. został profesorem zwyczajnym. Do wybuchu I wojny Źwiatowej opublikował kolejne cztery ksiĄĀzki: *Polska a hugenoci po nocy*

⁵ AUJ, sygn. WF II 121, Akta habilitacyjne W. Sobieskiego.

św. Bartłomieja (1910), *Zabiegi Dymitra Samozwańca o koronę polską* (1909), *Pamiętny Sejm roku 1606* (1913), *Studia historyczne* (1912).

Barwne i wygłaszane ze swadą wykłady przysporzyły Sobieskiemu wielu słuchaczy oraz pierwszych uczniów. Z katedry dawał wyraz swoim zapatrywaniom historiozoficznym, opublikowanym na łamach endeckiego „Słowa Polskiego” w 1908 r. pod znamienym tytułem *Optymizm i pesymizm w historiografii polskiej*. Zadeklarował się jako zdecydowany przeciwnik krakowskiej szkoły historycznej. Za motto swojego studium wybrał zdanie: „Miej siebie za zdrowego, a odzyskasz zdrowie”. Walkę optymizmu z pesymizmem w naszej historiografii ujmował jako starcie „nadziei ze zwątpieniem”. Widząc ciężenie „zmory pesymizmu” nad naszym życiem porzoborowym, kładł główny nacisk na jego szkodliwy wpływ na samopoczucie narodowe rodaków.

Choć pracował w podwawelskim grodzie, emocjonalnie czuł się związany ze środowiskiem warszawskim, z którego poglądami na przeszłość się solidaryzował. Na swoim seminarium wypromował prawie sześćdziesięciu doktorów (dokładnie pięćdziesięciu dziewięciu), co dawało mu pierwsze miejsce wśród historyków polskich. Do jego najwybitniejszych uczniów należeli: Henryk Barycz, Oskar Halecki, Ludwik Kolankowski, Kazimierz Piwarski, Kazimierz Lepszy, Stanisław Bodniak, Włodzimierz Budka, Kazimierz Chodynicki, Karol Górski, Adam Strzelecki, Zdzisław Stroński, Marian Cichocki, Wanda Dobrowolska, Alfons Wodziński, Władysław Pocięcha i Stefan Truchim. Jak wspominał po latach Ryszard Mienicki: „Sobieski miał opinię przyjaciela młodzieży, miał w sobie jakąś koleżeńską życzliwość względem studentów i posiadał ich sympatię”⁶. Dbał o publikację prac swoich najlepszych doktorantów. Wobec ograniczonych możliwości wydawniczych Polskiej Akademii Umiejętności zdołał uruchomić w 1928 r. osobny organ wydawniczy pt. „Prace krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego”, który w większości został wypełniony monografiami powstałymi pod jego kierunkiem oraz na seminarium Władysława Konopczyńskiego.

W tym też czasie nastąpił zwrot w jego orientacji politycznej – z zagorzałego socjalisty przeistoczył się w zwolennika Narodowej Demokracji (w 1914 r. został członkiem tajnej Ligi Narodowej). Pisywał artykuły o treści historyczno-politycznej m.in. do „Głosu Narodu”, „Roku Polskiego”, „Myśli Narodowej”, „Gońca Krakowskiego”, „Gazety Warszawskiej”, „Kuriera Poznańskiego”. W swoich tekstach często odbiegał od programu partii, Roman Dmowski traktował go z tego względu protekcyjnie i pobłaźliwie („nasz poczciwy Sobieski”). Wpływ na to miała zapewne służba Sobieskiego w Legionach Polskich pod rozkazami Józefa Piłsudskiego (w sierpniu 1914 r. wstąpił w stopniu kaprała do formującego się w Krakowie batalionu). Szybko jednak zmienił orientację polityczną i po miesiącu opuścił Legiony. W 1916 r. podpisał, obok Franciszka Bujaka, Ludwika Kubali,

⁶ Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, rkps 962 II, R. Mienicki, Pamiętnik.

ks. Kazimierza Zimmermanna i innych, protest przeciwko prowadzonemu w świeżo utworzonym Królestwie Polskim werbunkowi do Legionów i przenoszeniu tam działalności agend Naczelnego Komitetu Narodowego. Krytykę państw centralnych zawarł także w artykułach prasowych upamiętniających stulecie śmierci Tadeusza Kościuszki. Tuż po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zaangażował się w służbę odrodzonemu państwu. W październiku 1918 r. wziął udział w tworzeniu Polskiej Komisji Likwidacyjnej, obejmującej władzę nad krajem w miejsce usuwanych Austriaków. W listopadzie wyjechał jako delegat Narodowej Demokracji do Warszawy, aby wziąć udział w rozmowach z Piłsudskim na temat utworzenia rządu. Ze spotkania wyniósł negatywną opinię na temat Komendanta. Na zlecenie Komitetu Narodowego Polskiego opracował broszurę propagandową pt. *Gdańsk jako konieczność państwowa Polski*. Od lutego do kwietnia 1919 r. przebywał w Paryżu jako ekspert Biura Prac Kongresowych, dostarczając argumentów na rzecz obrony polskich ziem zachodnich, w tym szczególnie Pomorza Gdańskiego i Górnego Śląska. Znalazł się w czołówce tych historyków, którzy pod wpływem odzyskania niepodległości radykalnie zmienili obiekt zainteresowań badawczych. Przygodnie już tylko wracał do czasów pierwszych królów elekcyjnych, poświęcając się bez reszty badaniom nad polityką morską dawnej Rzeczypospolitej. Po powrocie do Krakowa w maju 1919 r. został wiceprzewodniczącym Związku Ludowo-Narodowego. Od grudnia 1921 r. był prezesem Zarządu Okręgowego Towarzystwa „Rozwój” w Krakowie. Należał także do Obozu Wielkiej Polski.

Po powrocie opublikował wiele wartościowych rozpraw, w tym trzynaście książek i ponad sto artykułów. Były to m.in.: *Stanisław Żółkiewski na Kremlu* (1920), *Walka o ujście Wisły* (1918), *Walka o Pomorze* (1928). Angażował się też w opracowanie syntetycznych ujęć. W pracy zbiorowej *Polska jej dzieje i kultura* napisał rozdział *Polska pod rządami królów elekcyjnych do Stanisława Augusta* (1930). *Opus magnum* jego dziejopisarskiej twórczości stanowiły trzytomowe *Dzieje Polski* (1923–1925). Głównym przesłaniem pracy była teza o niemieckim zagrożeniu dla polskośći, ale widoczne było także antyżydowskie uprzedzenie i antyklerykalizm. Swojej niechęci do Żydów Sobieski dawał też wyraz na łamach periodyków publicystycznych, podczas wykładów uniwersyteckich, w korespondencji i rozmowach prywatnych. Szczególnie zaangażował się w zwalczanie na UJ wybitnego historyka żydowskiego pochodzenia Józefa Feldmana, któremu o mało nie utracił habilitacji. Atakował też jego mistrza Władysława Konopczyńskiego, któremu zarzucał, że proteguje Żydów. Zaciekle napaści słowne i prasowe Sobieskiego budziły niechęć nie tylko ze strony bardziej liberalnej profesury, ale także jego politycznych przyjaciół.

Historyk należał wówczas do czołowych ideologów Narodowej Demokracji i brał udział w organizowanych przez Dmowskiego zjazdach historyków w Chludowie. Uczestniczyli w nich Władysław Konopczyński, Franciszek Bujak, Ignacy Chrzanowski, Kazimierz Tymieniecki i Zygmunt Wojciechowski. Debatowano m.in. nad rolą tajnych związków międzynarodowych w dziejach Polski.

Od 1914 r. Sobieski był członkiem rzeczywistym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, od 1920 r. członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności, a od 1928 r. członkiem czynnym. W latach 1927–1934 piastował funkcję wiceprezesa Polskiego Towarzystwa Historycznego, a w okresie 1927–1932 był prezesem krakowskiego Oddziału PTH. W 1927 r. wszedł w skład Królewskiego Towarzystwa Naukowego w Pradze.

W 1935 r. doszło do głośnego konfliktu Sobieskiego z piłsudczykami. Kością niezgody był fakt, że historyk ośmielił się w wydanej we Francji historii Polski umniejszyć historyczną rolę Marszałka Piłsudskiego. Zwolenników tegoż najbardziej dotknął opis bitwy warszawskiej, w której decydującą rolę odegrali, zdaniem Sobieskiego, generałowie Maxime Weygand i Tadeusz Jordan Rozwadowski, a zasługi Naczelnego Wodza zostały przyćmione i zeszyły na dalszy plan. Najpierw proponowano mu zniszczenie całego nakładu za zwrotem kosztów, gdy to nie poskutkowało, a książka trafiła do rąk czytelników, kręgi sanacyjne wywołały lawinę oskarżeń i ataków prasowych, wśród których przodował naczelnik Wydziału Młodzieżowego w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Aleksander Kawałkowski⁷. Za nim poszli inni piłsudczycy, wśród nich płk Wacław Lipiński i Ksawery Pruszyński. W artykule pod znamienym tytułem *Sobieski do Berezy* Pruszyński poddał druzgocącej krytyce dorobek historyka, jego naukowa twórczość miała stanowić historyczne uzasadnienie dla endeckich poglądów politycznych. Powołując się na świadectwo samego Weyganda, Pruszyński bronił uznania Piłsudskiego za „ojca zwycięstwa” w wojnie z bolszewikami. Równocześnie odżegnywał się jednak od rozstrzygania sporów naukowych metodami administracyjnymi, tym bardziej że prasa sanacyjna domagała się wręcz osadzenia nieprawomyślnego historyka w Berezie Kartuskiej⁸. Sobieski odpowiedział swym oponentom na łamach „Gazety Warszawskiej” w głośnym artykule *Klio, jej powaby i katusze*, w którym przypominał, że od najmłodszych lat podejmował kontrowersyjne tematy badawcze i walczył o prawdę, jednak nawet za czasów zaborów nie spotkała go za to żadna kara. Dopiero po dojściu sanacji do władzy posypały się na niego „gromy”, wtedy bowiem zaczęła się „nowa epoka krytyki historycznej”, a na „arenę wystąpili krytycy osobliwi” – Aleksander Kawałkowski i Wacław Lipiński, grzeszący „jaskrawą tendencyjnością”⁹. Przeprowadzona z godnością i taktem polemika przysporzyła uczonemu wielu zwolenników w kręgach narodowych, jednak nie miała wpływu na decyzje sanacyjnych władz.

W nagonkę przeciwko uczonemu włączył się minister oświaty Wacław Jędrzejewicz, który zaproponował zamianę katedry historii powszechnej na katedrę historii nowożytnej, aby pozbawić nieprawomyślnego autora zatrudnienia. Z protestem

⁷ A. Kawałkowski, *Drażniąca historiografia*, „Gazeta Polska” 3 II 1935; tenże, *Rozprawa z prof. Sobieskim*, „Gazeta Polska” 17 II 1935; tenże, *Sąd nad prof. Sobieskim*, „Gazeta Polska” 18 III 1935.

⁸ K. Pruszyński, *Sobieskiego do Berezy*, „Problemy” 2, 1 III 1935.

⁹ W. Sobieski, *Klio, jej powaby i katusze*, „Gazeta Warszawska” 9 III 1935.

przeciwko zamierzonej reorganizacji wystąpił rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego Stanisław Maziarski, dając ministrowi ciętą odprawę: „Na podstawie wielu danych nie może dziekanat Wydziału Filozoficznego i rektorat naszego Uniwersytetu mieć wątpliwości, że zamiar zniesienia katedry zajmowanej przez prof. Sobieskiego ma na celu profesora tego z uniwersytetu usunąć. Motywem tego jest naukowa praca opublikowana przez prof. Sobieskiego. [...] Nie ma najmniejszej wątpliwości, że praca prof. Sobieskiego wykonana była naukowymi metodami, napisana była według najlepszej woli, odpowiadała wszystkim wymaganiom, jakie można postawić naukowemu dziełu. Jeśli wnioski, do których doszedł, zawierały nawet jakiś błąd, to, to uczonemu nie ubliża, a przyszłe prace wprowadzą sprostowanie. Ale usunięcie profesora z katedry za pracę wykonaną gruntownie, naukową, publikowaną z rozważą, musi wywołać rozgoryczenie, przygnębiecie w całym naukowym świecie polskiej nauki”¹⁰. Jędrzejewicz protestem władz uczelni się nie przejął i z dniem 1 kwietnia 1935 r. zlikwidował katedrę kierowaną przez Sobieskiego, przenosząc go na emeryturę. Dwa dni później historyk już nie żył, zmarł w wyniku wylewu krwi do mózgu 3 kwietnia, podczas spisywania swoich przeżyć. Został pochowany na Cmentarzu Rakowickim. Jak wspominał Ryszard Mienicki: „pogrzeb miał kalwiński, choć z kalwinizmem prócz metryki nie miał nic wspólnego”¹¹.

Był dwukrotnie żonaty. Pierwsze małżeństwo, zawarte w 1912 r. ze Stanisławą z Zieleńskich, rozpadło się. Aby zawrzeć kolejne, z Bronisławą z Rutkowskich, w 1924 r. przeszedł na kalwinizm, co przysporzyło mu w środowisku katolicko-narodowym wielu wrogów. Z pierwszego małżeństwa miał troje dzieci: Marka, Jakuba i Kazimierę, a z drugiego syna Jacka.

Jaroslav Bidlo i Waćław Sobieski spotkali się po raz pierwszy podczas studiów Czecha na Uniwersytecie Jagiellońskim w roku akademickim 1892/1893¹². Znajomość podtrzymywali aż do śmierci Sobieskiego w 1935 r. Krakowski profesor był jedną z niewielu osób, z którymi Bidlo był na „ty”. W czasie studiów obaj uczęszczali na seminarium Stanisława Smolki i Wincentego Zakrzewskiego. Bidlo zbierał wtedy materiał do dysertacji doktorskiej, a młodszy Sobieski dopiero rozpoczął studia. Według relacji Bidla już wówczas Sobieski zwracał na siebie uwagę Smolki, który uważał go za nadzwyczaj uzdolnionego studenta¹³.

Obaj historycy od pierwszych lat XX w. prowadzili ożywną korespondencję. Rozpoczęła się ona w czasie, gdy Sobieski przygotowywał edycję korespondencji Jana Zamojskiego i starał się za pośrednictwem praskiego kolegi zorientować w zasobach

¹⁰ AUJ, sygn. WF II 139, Pismo rektora S. Maziarskiego do Ministerstwa WRiOP, Kraków, 13 III 1935 r.

¹¹ Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, rkps 962 II, R. Mienicki, Pamiętnik.

¹² Szerzej zob. M. Āurčanský, *Szkoła historyczna Golla i jej przedstawiciele (Goll, Pekař, Bidlo) na tle stosunków czesko-polskich*, „Prace Komisji Historii Nauki PAU” 8, 2007, s. 253–259.

¹³ J. Bidlo, M. Paulová, *Střet generací? Paměti a vzájemná korespondence zakladatelů české byzantologie a slovanských studií*, red. D. Brádlarová, J. Hálek, Praha 2014, s. 83.

Archiwum Rosenbergów w Trzeboniu oraz w czeskiej literaturze przedmiotu. Kilka lat później Sobieski bez powodzenia próbował odwiedzić Bidla podczas swej podróży do Pragi. Bardzo intensywna wymiana listów w latach 1913–1914 dotyczyła działalności organizacyjnej Sobieskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim¹⁴.

Wybuch I wojny światowej oraz spór o Zaolzie przerwał więzi nie tylko między oboma historykami, ale do pewnego stopnia także między uniwersyteckimi środowiskami Krakowa i Pragi. Do odnowienia kontaktów doszło dopiero w 1926 r., kiedy Bidlo zaproponował kandydaturę Sobieskiego na członka zagranicznego Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Naukowego (Královská česká společnost nauk)¹⁵, a dwa lata później na członka korespondenta praskiego Instytutu Słowiańskiego (Slovanský ústav)¹⁶. Warto dodać, że w obu przypadkach starania Bidla zakończyły się powodzeniem. W tym czasie Sobieski ogłosił artykuł w księdze pamiątkowej praskiego kolegi¹⁷.

W końcu lat 20. z inicjatywy Bidla zaproszono Sobieskiego do wygłoszenia wykładów gościnnych na Uniwersytecie Karola w Pradze. Odbły się one w styczniu 1930 r. w budynku Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola. Podczas ich prezentacji Sobieski poruszył tematy, którymi stale się zajmował, tj. *Walka narodów słowiańskich o dostęp do morza, Czesi i Pomorze polskie* oraz *Polemika historyków o ujście Wisły*¹⁸.

W ostatnich latach życia Sobieski ponownie zaangażował się we współpracę polskich i czeskich historyków podczas V Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie w listopadzie i grudniu 1930 r. oraz VII Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych w sierpniu 1933 r. W obu konferencjach brali udział historycy z Czechosłowacji i w ramach międzynarodowego kongresu zorganizowano nawet ich spotkanie z reprezentantami polskich środowisk historycznych. Dużą rolę we wzajemnych relacjach odgrywała Federacja Towarzystw Historycznych Europy Wschodniej, jako płaszczyzna dla szerszej współpracy międzynarodowej historyków z państw powstałych na gruzach monarchii habsburskiej.

¹⁴ Szerzej zob. P. Biliński, M. Ďurčanský, dz. cyt., s. 58–59.

¹⁵ Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky (dalej: MÚA AV ČR), Královská česká společnost nauk, sygn. 43, Propozycja na wybór W. Sobieskiego członkiem pozakrajowym KČSN, Praha, 3 XI 1926 r., k. 23 (oprócz Bidla podpisana przez V. Novotnego i G. Friedricha) oraz podziękowanie Sobieskiego, Kraków, 22 I i 16 IV 1927 r.

¹⁶ Tamże, Slovanský ústav, sygn. 57, Teczka osobowa W. Sobieskiego zawierająca także jego podziękowanie, Paryż, 30 IX 1929 r., k. 15.

¹⁷ W. Sobieski, *Vilém z Rožmberka a Jan Zamojski*, w: *Z dějin východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy university, k šedesátým narozeninám*, red. M. Weingart, J. Dobiáš, M. Paulová, Praha 1928, s. 287–292.

¹⁸ Szerzej zob. M. Ďurčanský, *Od niezgody do bratniej serdeczności i z powrotem. Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Karola i współpraca z nauką polską (1918–1938)*, „Historia Slavorum Occidentis” 8, 2015, nr 1, s. 160–162 (o Sobieskim na s. 162). Zob. też „Ročenka Slovanského ústavu” 3, 1930, s. 61, 131.

Prezesem tegoż towarzystwa po śmierci Jana Bedřicha Nováka wybrano właśnie Jaroslava Bidla¹⁹.

W ramach warszawskiego zjazdu z 1930 r. Sobieski zorganizował sesję poświęconą dostępowi Polski do Bałtyku. W dyskusji brał udział także Bidlo, który w swym wystąpieniu przypominał znaczące momenty solidarności polsko-czeskiej w XV w. Za pośrednictwem Sobieskiego Bidlo przygotował także wykład o udziale Jednoty braci czeskich w pertraktacjach przed przyjęciem konfederacji warszawskiej z 1573 r.²⁰

W kontekście obu zjazdów oraz chęci pogłębiania współpracy między polskimi i czechosłowackimi historykami odbyły się także wybory czeskich uczonych na członków Polskiej Akademii Umiejętności. W okresie międzywojennym wybrano trzech profesorów Uniwersytetu Karola: Josefa Pekařa (1927), Jaroslava Bidla (1930) i Josefa Šustę (1933). Sobieski był współautorem propozycji wybrania Bidla i Šusty, a prawdopodobnie także i Kamila Krofty, którego jednak nie wybrano, gdyż postrzegano go bardziej jako polityka, a nie uczonego²¹.

Po niespodziewanej śmierci Sobieskiego opublikowano w Czechosłowacji trzy nekrologi: oprócz tekstów Bidla na łamach periodyków publikowanych przez Muzeum Narodowe i Instytut Słowiański także wspomnienie pióra Zdeňka Hájka w „Českým časopisie historickým”²². Bidlo wystosował też list kondolencyjny do władz UJ: „Dowiadując się o niespodziewanej śmierci znakomitego historyka i mego dobrego przyjaciela prof. Waclawa Sobieskiego, meża bardzo poważnego i patriotycznego, badacza niestrudzonego – pozwalam sobie wyrazić mój głębioki ból i żal nad Jego przedwczesnym odejściem tam, skąd nie ma powrotu”²³.

Listy Waclawa Sobieskiego zachowały się w spuściźnie Jaroslava Bidla w Instytucie Masaryka i Archiwum Akademii Nauk Republiki Czeskiej w Pradze. W skład zespołu wchodzi 33 listy, pocztówki oraz wizytówki, przechowywane pod jednym numerem inwentaryzacyjnym w ramach alfabetycznie uporządkowanej korespondencji czeskiego historyka²⁴. Do tych dokumentów udało się dołączyć jeszcze dwa listy, które z różnych powodów znalazły się gdzie indziej – mianowicie w teczce

¹⁹ Szerzej zob. T. Kondracki, *Polskie Towarzystwo Historyczne w latach 1918–1939*, Toruń 2006, s. 322–334; J. Lach, *Poláci a Čechoslováci jako členové mezinárodní historické komunity v letech 1918–1938*, „Moderní dějiny” 15, 2007, s. 221–238.

²⁰ J. Bidlo, *Udział Jednoty brackiej w walce o proces i egzekucję konfederacji warszawskiej*, w: *Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie 28-go listopada do 4-go grudnia 1930 r.*, t. 1: *Referaty*, Lwów 1930, s. 122–126; tenże, *Udział Jednoty brackiej w walce o konfederację warszawską*, w: tamże, t. 2: *Protokoły*, Lwów 1931, s. 85–108, 162.

²¹ M. Āurčanský, *Członkostwo zagraniczne polskich i czeskich uczonych w akademiach narodowych PAU i ČAVU*, „Prace Komisji Historii Nauki PAU” 6, 2004, s. 189–194.

²² Z. Hájek, *Václav Sobieski*, „Český časopis historický” 41, 1935, s. 442–443.

²³ AUJ, sygn. S II 619, Teczka osobowa W. Sobieskiego, List J. Bidla do dziekanatu Wydziału Filozoficznego UJ, Praga, 4 IV 1935 r.

²⁴ MÚA AV ČR, Spuścizna J. Bidla, sygn. 580, k. 7.

dokumentującej działalność Bidla na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola oraz w spuściznie Kamila Krofty w ramach jego korespondencji z Bidlem²⁵.

Rękopisy przygotowano do druku zgodnie z zasadami zaproponowanymi przez Ireneusza Ihnatowicza²⁶.

Listy Wacława Sobieskiego do Jaroslava Bidla

1

16 XI 1901 r., Kraków

Kochany Kolego!

Zajęty obecnie jestem wydaniem i ułożeniem (z ramienia tutejszej Akademii) korespondencji Jana Zamoyskiego (1542–1605)²⁷. Poszukując za nieznanymi dotąd materyałami – między innymi mam się udać do Třeboni (Wittingau), gdzie w archiwum Rosenbergów²⁸ spodziewam się znaleźć Zamoysciana.

Byłbym Wam bardzo wdzięczny za kilka słów odpowiedzi na zapytanie: kiedy to archiwum może być otwarte – kto jest tam archiwistą i czy jest jako taka nadzieja znalezienia tam Zamoyscianów.

Łączę wyrazy głębokiego szacunku i poważania

Wacław Sobieski

2

1 I 1904 r., Kraków

Carissime,

Dziękuję za życzenia.

Czy nie mógłbyś mi wskazać na dzieło, które tłumaczy, dlaczego w Czechach istniała **różnica**²⁹ w XVI w. między arystokracją a niższą szlachtą (w przeciwieństwie do Polski, gdzie obowiązywała **równość** szlachecka)[?]

Czy o tem nie pisze Lippert?³⁰ Ściskam Twą dłoń

Sobieski

²⁵ Tamże, Spuścizna K. Krofty, sygn. 47, k. 2.

²⁶ I. Ihnatowicz, *Projekt instrukcji wydawniczej do źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 7, 1962, s. 99–124.

²⁷ *Archiwum Jana Zamoyskiego*, t. 1: 1553–1579, wyd. W. Sobieski, Warszawa 1904.

²⁸ Mowa o ówczesnym Archiwum Schwarzenbergów w mieście Třeboň w południowych Czechach, gdzie przechowywano także wartościowe archiwum rodu Rosenbergów (Rožmberský archiv), dzisiaj część Archiwum Państwowego w Trzeboniu (Státní oblastní archiv v Třeboni); zob. także edycję *Historica Třeboň 1526–1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie I. Písemnosti z let 1526–1535*, wyd. T. Sterneck, Praha 2010.

²⁹ Podkreślenia w oryg. zaznaczono czcionką pogrubioną.

³⁰ Julius Lippert (1839–1909), niemiecko-czeski historyk i polityk. Po studiach filozoficznych, historycznych i prawniczych na Uniwersytecie Karola-Ferdynanda w Pradze nauczał w niemieckich

3

7 XII 1904 r., Warszawa

VeleĀteny [sic!] pane a mój kochany Jarosławie!

W lipcu byłem w Pradze złotej i szukałem Ciebie, poślaniec szukał Twego adresu, ale nie znalazł Cię. Słyszałem, żeś chorował. Za zajęcie się mymi *Szkicami* dziękuję³¹.

Egzemplarze wydawnictwa *Archiwum Jana Zamoyskiego* nie są moją własnością, ale Ordynacyi Zamoyskich, dlatego trudno je wydobyć. Mimo [to] będę się starał uzyskać dla Ciebie.

Całuję Cię serdecznie, przyjeĀź kiedy do Warszawy

Twój
Wacław Sobieski

4

s. d., s. I. [koniec 1908 r.]³²

Kochany Kolego,

Obiecałem mi przysłać swą rozprawę o stosunkach Rokity do Iwana Groźnego³³ – zamian za ofiarowane Ci tu w Krakowie moje rozprawy, ale tymczasem nic! Ja ze swej strony bardzo Cię przepraszam, że podczas Twego tu pobytu³⁴ nie mogłem tak się zaopiekować Twą osobą, jak należało, ale wiesz, jakie obowiązki i jak czas ma zajęty – narzeczony i co to znaczy serce!

Uważam za swój obowiązek jako historyka wskazywać na związek łączący historię Czech i Polski, i dlatego w tym letnim półroczu będę wykładać „**Historię Czech w XV w.** Wojny husyckie z szczególnym uwzględnieni[em] stosunków Czech do Polski”³⁵.

szkołach średnich w Czechach i angażował się w organizowanie nauk historycznych jako działacz towarzystwa Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen. W latach 1871–1898 poseł Rady Rzeszy z niemieckiego stronnictwa liberalnego. W liście prawdopodobnie mowa o jego dziele *Sozialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit*, t. 1–2, Praga 1896–1898.

³¹ W. Sobieski, *Skice historyczne*, Warszawa 1904. Mowa o recenzji napisanej przez Bidla dla periodyku „Āeský Āasopis historický” 11, 1905, s. 123–124.

³² Datacja według kontekstu.

³³ J. Bidlo, *Bratr Jan Rokyta u Ivana Hrozného*, „Āeský Āasopis historický” 9, 1903, s. 1–25.

³⁴ Bidlo odwiedził Kraków we wrześniu 1908 r. w związku z przygotowaniem trzeciego tomu dzieła *Jednota bratrská v polském vyhnanství*.

³⁵ W. Sobieski wykładał na temat „Historia Czech za czasów wojen husyckich” w semestrze letnim 1908–1909; zob. C. K. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów w półroczu letnim. Rok szkolny 1908/1909*, Kraków 1909, s. 14. Warto zaznaczyć, iż w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie przechowywane są notatki W. Sobieskiego na temat „Historii Czech w dobie husytyzmu” z lat 1909–1934; zob. tamże, sygn. 2305, Katalog rękopisów Biblioteki PAN w Krakowie, t. 5, 1967.

Sądzę, że i Tobie zależy na tym, aby Polacy dowiedzieli się prawdy o dziejach czeskich i dlatego wysłuchasz mej prośby, abyś był łaskaw podać mi do tematu mych wykładów 1) podstawowe dzieła i 2) nowsze rzeczy, które by mi ten wykład ułatwiły. Jak tylko podasz mi tytuł, zaraz sobie te książki sprowadzę.

Czy Biedermana t. II³⁶ ma dobrą reputację u czeskich historyków?

Całuję Cię i ściskam serdecznie

szczerze oddany
Wacław Sobieski

5

14 II [1909 r.]³⁷, Kraków³⁸

Kochany Kolego,

Ślicznie Ci dziękuję za tyle wiadomości. O *Jednocie* napiszę. A proszę Cię jeszcze o 2 wiadomości

- 1) jakie są tytuły **Twoich** prac o stosunku husytyzmu do Polski i w ogóle Czech do Polski
- 2) jaką opinię ma u historyków czeskich historia Czech po niemiecku świeżo napisana przez **Bachmanna**³⁹.

Ściskam Cię serdecznie

Twój
Wacław Sobieski

6

23 XI 1912 r., Kraków

Kochany Kolego,

Starając się szerzyć wśród mego narodu znajomość dziejów czeskich – znowu w tym półroczu ogłosiłem wykłady o husytyzmie i wojnach czeskich pod szerszym tytułem „Wiek XV”. Bardzo byłbym wdzięczny, gdybyście mi dali rychło znać, czy przez te 4 lata nie zjawiło się jakie dzieło szersze czy po niemiecku, czy

³⁶ Najprawdopodobniej mowa o książce: A. Bachmann, *Geschichte Böhmens*, t. 1–2, Gotha 1899. Zob. kolejny list. Książce Bachmanna polemizującej z dziełem Františka Palacký'ego zarzucono przede wszystkim tendencje nacjonalistyczne; zob. F. Kutnar, J. Marek, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997, s. 450–452.

³⁷ Rok uzupełniono według kontekstu.

³⁸ Karta pocztowa z motywem francuskiego Dieppe, jednak ze znaczkiem pocztowym Austrii oraz stemplem pocztowym z Krakowa.

³⁹ Zob. wyżej, przyp. 36.

po czesku, czy teÅ w innym jęzuku o tej kwestii, a szczegłynie takie, z ktłrego by moÅna korzystaĀc przy wykładach.

Donoszę Wam przy tym, Åe od 9 miesięcy jestem juÅ żonaty z Podolanką⁴⁰ – poszedłszy za Waszym przykładem⁴¹. Spodziewam się, Åe przybywszy wnet do Krakowa ją poznacie.

Przesyłam serdeczne uściski

WaĀaw Sobieski

7

s. d., s. l. [wiosna 1913 r.]⁴², Kraków

Kochany Kolego,

Dziękuję Wam najserdeczniej za odpowiedź telegraficzną. Geneza mej depeszy jest ta, Åe Creizenach⁴³, profesor niemieckiej literatury, ustępuje, a my byśmy chcieli nie Niemca, ale Polaka na tej katedrze. On pragnie Niemca zostawiĀ na swym miejscu, a nawet utworzyĀ jeszcze jednå katedrę i drugiego Niemca wsadziĀ. W czasie dyskusji na wydziale zabrałem głos i powołując się na Twoją wiadomośc, podkopałem jego wywody, jakoby tylko Niemiec z Austrii mógł wykładaĀ niemieckå literaturę.

Byłbym bardzo wdzięczny, gdybyście mi jeszcze przysłali rychło informacje 1) jak się ci dwaj profesorowie Waszego uniwersytetu nazywają, i 2) czy wykładając mają prawo obok jęzuka niemieckiego wplataĀ objaśnienia w jęzuku czeskim, gdyż u nas jest rozporządzenie, Åe jęzukiem wykładowym na tej katedrze ma byĀ tylko jęzuk niemiecki.

Całe nieszczęście, Åe Creizenach nie wychował Polaków – docentów i stoimy bezradni wobec braku Polaka, kandydata wykwalifikowanego, ktłry by tę katedrę zajął. Prawdopodobnie skończy się na tym, Åe w miejsce Creizenacha obsadzi się za kontraktem 5-letnim tę katedrę jakimś Niemcem (moÅe ktos z młodych Czechów by kompetował?), ale drugå katedrę to juÅ bezwarunkowo Polakiem kiedyś obsadzimy. Gdyby miejsce Creizenacha zajął Czech, to byśmy mieli gwarancję, Åe za 5 lat wychowa nam Polaka – profesora. – W pólroczu wykładam o husytyzmie. – Czasy dziÅ sÅ cięÅkie i wojnå brzemienna. Czas-by raz, aby Czesi i Polacy wzięci miedzy 2 prasy germanizatorskie (wiedeńskå i berlińskå), – podali sobie serdecznie ręce, co czynię teraz ściskając Was serdecznie

WaĀaw Sobieski

⁴⁰ W 1924 r. Sobieski poślubił Bronisławę Rutkowskå.

⁴¹ W 1905 r. Bidlo ożenił się z Mariå DwořåĀkowå.

⁴² Datacja według kontekstu.

⁴³ Wilhelm Michael Anton Creizenach (1851–1919) – niemiecki historyk literatury, w latach 1883–1913 profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, najpierw jako profesor nadzwyczajny objåł Katedrę Germanistyki (warunkiem było opanowanie w ciågu dwóch lat jęzuka polskiego), potem dyrektor Seminarium Germanistycznego, od 1886 r. profesor zwyczajny, w 1901/1902 r. dziekan Wydziału Filozoficznego UJ.

8

30 VI 1913 r., Kraków

Kochany Kolego,

Prof. Creizenach – Niemiec u nas zwyciężył⁴⁴. – Ponieważ ja przegrałem, więc przerwałem korespondencję z Tobą dotyczącą powołania Czecha z Pragi. Wydział nasz powołał Niemca z Lipska. Cóż robić! Chciałem jak najlepiej!

W tej chwili pochłania mnie inna myśl – reorganizacja wykładów historii na naszych uniwersytetach.

Wyznaję zasadę, że profesory raczej powinni być dla pewnych epok i okresów chronologicznych aniżeli dla pewnych terytoriów czy narodów, a więc np. specjalista od XVI wieku powinien wyklądać równocześnie z tego czasu tak historię austriacką, czeską, polską i powszechną, podobnie średniowiecznik powinien wyklądać historię powszechną średniowieczną, czeską, austriacką.

Uważam, że rozdział na historię austriacką czy polską mniej odpowiada dzisiejszej specjalizacji chronologicznej.

Trudno wymagać, aby ktoś od Babenbergów do dzisiejszych czasów znał całe dzieje Austrii.

Otóż bardzo byłbym Ci wdzięczny za rychłą wiadomość, czy w **Pradze na obu uniwersytetach**

- 1) są katedry z historii powszechnej, austriackiej, czeskiej osobno, czy też epokami.
- 2) czy profesory z historii powszechnej mają wykłady też dotyczące historii **czeskiej**.
- 3) jak Ty sam postępujesz w tej mierze.

Z góry dziękuję Ci za rychłą odpowiedź, z której skorzystam w czasie dyskusji wśród profesorów naszego Wydziału Filozoficznego.

Ściskam Cię najserdeczniej

Sobieski Wacław

9

15 X 1913 r., Kraków

Kochany Kolego,

Wahania naszego Wydziału Filozoficznego, a szczególnie rady prof. Creizenacha doprowadziły do tego, że dziś rozpoczynamy zimowe półrocze bez wykładów niemieckiego języka i literatury, bo Creizenach już odszedł, a nowego profesora nie ma. Wydział jest zdania, że powinny być dwie katedry germanistyki: 1) jedną

⁴⁴ Faktycznie po odejściu Wilhelma Creizenacha na emeryturę mianowano w lipcu 1914 r. profesorem nadzwyczajnym germanistę Spiridiona Vukadinovića (o nim niżej); zob. M. Stinia, *Uniwersytet Jagielloński w latach 1871–1914. Modernizacja procesu nauczania*, Kraków 2014, s. 124.

powinien mieć Polak, a wykładać po polsku o literaturze niemieckiej, drugą 2) Niemiec po niemiecku o dawnej literaturze, filologii itp. W tej chwili jest myśl, aby na tę drugą katedrę powołać Józefa Ferdynanda **Schneid[e]ra**⁴⁵, który wykłada na uniwersytecie niemieckim w Pradze. Byłbym Ci bardzo wdzięczny, gdybym mógł otrzymać jakieś **wskazówki** co do jego charakteru, stosunku do Czechów czy Polaków, **polityki**.

Jestem zdania, że najlepiej by było, aby Niemca wcale nie brać, ale kiedy wydział tak postanowił, to trudno.

W tym półroczu wykładam o reformacji. Wiele wykładów mam zamiar poświęcić Twojej *Jedności*⁴⁶. Czyś co więcej nie napisał i czy w ogóle w czeskim języku nie wyszło coś nowego do **historii reformacji**[?].

Ściskam Cię serdecznie

Wacław Sobieski

10

21 X 1913 r., Kraków

Kochany Kolego,

Pytałem się Stanisława Smolki⁴⁷, kiedy będzie odsłonięty pomnik jego ojca⁴⁸, ale powiedział mi, że termin nie jest ustalony, że powinien być teraz w listopadzie, ale może będzie odwleczony aż do wiosny.

Bardzo mi miło powitać Cię w domu moim w czasie Twego przejazdu i przedstawić Ci moją żonę i mego syna.

Czekam na wiadomości o Schneid[e]rze.

Ściskam Cię serdecznie

Sobieski Wacław

Co do *Jednoty* to dostałem od Ciebie część I i III, ale **brak** mi części II (1561–72)!!

⁴⁵ Ferdinand Josef Schneider (1879–1954) – niemiecki literaturoznawca. Studiował w Wydziale Filozoficznym Niemieckiego Uniwersytetu Karola-Ferdynanda w Pradze, tam habilitował się w 1907 r. oraz uzyskał profesurę nadzwyczajną. Po I wojnie światowej przeniósł się do Niemiec i od 1921 r. związał się jako profesor zwyczajny z Uniwersytetem w Halle/Saale. Zajmował się literaturą niemiecką XVIII–XX w.

⁴⁶ J. Bidlo, *Jednota bratrská v prvním vyhnanství*, t. 1–4, Praha 1900–1932. Pierwsze trzy tomy wydano do 1909 r.

⁴⁷ Stanisław Smolka (1854–1924) – polski historyk mediewista, współtwórca tzw. krakowskiej szkoły historycznej.

⁴⁸ Franciszek Smolka (1810–1899) – polski prawnik, działacz polityczny i społeczny, poseł do Sejmu Krajowego Galicji i austriackiej Rady Państwa.

11

25 X 1913 r., Kraków

Kochany Kolego,

Bądź łaskaw dowiedzieć się, czy Spiridion Vukadinović⁴⁹ nie zgodziłby się wyklądać tu za **kontraktem** (bez żadnych z góry obietnic). Ja go pozwę na najbliższej komisji, ale ułatwiłoby mi sprawę, gdybym oświadczył, że Spiridion godzi się **wyklądać za kontraktem**. Dopiero gdyby wydział poznał jego pracę pedagogiczną – wówczas można by myśleć o dalszych stadyach. Proszę donieść mi, **jakie napisał prace dotychczas**.

Ściskam Cię najserdeczniej, oświadczając, że wszystko to robię na własne moje ryzyko.

Sobieski Wacław

12

3 XI 1913 r., Kraków

Kochany Kolego,

Rzecz jest na dobrej drodze. Ja, prof. Heinrich⁵⁰, a przede wszystkim mający tu wpływ znaczny prof. Chrzanowski⁵¹ (następca Tarnowskiego⁵²) będziemy na komisji popierać Wukanowowica [sic!]. Komisja zbierze się jednak dopiero gdzieś koło 10 listopada.

Ściskam Cię serdecznie

Wacław Sobieski

⁴⁹ Spiridion Vukadinović (1870–1938) – austriacki germanista serbskiego pochodzenia. Studiował w Uniwersytecie w Grazu (doktorat 1894), gdzie potem został zatrudniony w bibliotece uniwersyteckiej. W 1897 r. przeniósł się do Pragi, gdzie również pracował w bibliotece uniwersyteckiej i w 1907 r. habilitował się w zakresie języka i literatury niemieckiej na Uniwersytecie Karola-Ferdynanda. W czerwcu 1914 r. mianowano go profesorem nadzwyczajnym, a dwa lata później zwyczajnym UJ. Obowiązki wykładowcy oraz dyrektora Seminarium Germanistycznego pełnił do 1932 r., kiedy przeniesiono go na emeryturę. Zmarł w Krakowie. Zajmował się autorami niemieckimi okresu romantyzmu; wysoko ceniono jego tłumaczenia utworów Jana Kochanowskiego na niemiecki.

⁵⁰ Władysław Heinrich (1869–1957) – polski historyk filozofii, psycholog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego.

⁵¹ Ignacy Chrzanowski (1866–1940) – polski historyk literatury, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego.

⁵² Stanisław Tarnowski (1837–1917) – polski historyk literatury, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego.

13

4 XII 1913 r., Kraków

Kochany Kolego,

Donoszę Ci, o co mnie pytałeś, a mianowicie:⁵³**Odslonięcie pomnika Smolki.***(Telefonem.)*

Wiedeń. Na odslonięcie pomnika Smolki, które odbędzie się we Lwowie 8 b. m.⁵⁴, udaje się imieniem parlamentu prezydent Izby posłów Sylwester wraz z wiceprezydentem Jucklem na czele 30 posłów.

Z ramienia rządu wezmą udział w uroczystości minister spraw wewnętrznych Heinold⁵⁵ i minister Długosz⁵⁶. Prezydent Sylwester przemówi spod stóp pomnika.

Odslonięcie pomnika odbędzie się o godzinie 11 i pół przed południem. W południe uczestnicy udadzą się na śniadanie do marszałka hr. Gołuchowskiego⁵⁷. Po południu o godzinie 3 odbędzie się uroczysty koncert, a o godzinie 6 wieczór obiad u namiestnika Korytowskiego⁵⁸. O godz. 8 wieczorem odbędzie się przyjęcie u prezydenta miasta Neumanna⁵⁹.

Jak zapewne wiesz, Vukadinović proponowany przez nas unico loco

Ściskam Cię
Sobieski

P.S. Nie wiem, czy zwróciłeś uwagę, że **Thudichum**⁶⁰, *Geschichte der Reformation* I i II⁶¹ wywodzi genezę wielu wypadków reformacji z Czech i husytyzmu.

⁵³ Wycinek z gazety naklejony na liście.

⁵⁴ Podkreślone przez W. Sobieskiego.

⁵⁵ Karl Heinold – minister spraw wewnętrznych w austro-węgierskim rządzie Karla von Stürgkha.

⁵⁶ Władysław Długosz (1864–1937) – poseł do austriackiej Rady Państwa, minister dla spraw Galicji.

⁵⁷ Adam hr. Gołuchowski (1855–1914) – ziemianin, konserwatywny polityk, poseł na Sejm Krajowy Galicji i marszałek krajowy od 1912 r.

⁵⁸ Witold Korytowski (1850–1923) – minister skarbu monarchii habsburskiej, namiestnik Galicji w latach 1913–1915.

⁵⁹ Józef Neumann (1857–1932) – poseł do Sejmu Krajowego Galicji, prezydent Lwowa w latach 1911–1927.

⁶⁰ Friedrich Thudichum (1831–1913) – niemiecki historyk prawa, profesor Uniwersytetu w Tybindze.

⁶¹ F. Thudichum, *Die deutsche Reformation 1517–1537*, t. 1–2, Leipzig 1907.

14

21 I 1914 r., Kraków

Kochany Kolego,

Dziękuję Ci bardzo serdecznie za życzenia z powodu mej nominacji przesłane.

Proszę Cię o wiadomość, czy referaty z waszych wydziałów (filozoficz[nego], praw[nego] etc.) do ministeryum piszecie po **czesku, czy po niemiecku**, to u nas prawie stale piszą po niemiecku i dopiero w ostatnich czasach paru napisało po polsku. Szczególnie ci, którzy chcą, aby szybciej rzecz poszła, piszą po niemiecku.

Czy nie byłbyś tak dobry i coś bliżej o tem mi napisał, jak u was postępują, abym mógł na podstawie Twego materiału tę kwestyę poruszyć na wydziale naszym (a względnie i Lwów poruszyć). Precz z Germanią!

Czy Ci nie wiadomo, czy w **Herrnhuter Archiv** (o którym piszesz w swej *Jednocie brackiej*⁶²) nie znalazłyby się szczegóły o tej chorągwi⁶³, którą bracia morawscy (sprowadzeni do Ameryki przez hr. Zinzendorfa⁶⁴), a względnie siostry morawskie w Ameryce w Bethlem uszyły dla **Pułaskiego**⁶⁵ w czasie rewolucji amerykańskiej?

Serdeczne uściski

Sobieski Wacław

15

19 II 1914 r., Kraków

Carissime,

W sprawie języka podań do ministeryum przysłałeś mi bardzo ciekawe szczegóły, za które Ci bardzo dziękuję.

Myśl wymiany profesorów bardzo dobra: sądzę, że trzeba by zacząć od wymiany filologów słowiańskich języków⁶⁶.

Ściskam Cię najserdeczniej

Wacław Sobieski

⁶² J. Bidlo, *Jednota bratrská v prvním vyhnanství...*, t. 1–3 (o archiwach i źródłach pisze autor we wstępie w poszczególnych tomach).

⁶³ Nadpisano: *sztandarze*.

⁶⁴ Mikołaj Ludwik hrabia Zinzendorf (1700–1760) – niemiecki reformator, protektor i biskup odnowionej Jednoty braci, założyciel miejscowości Herrnhut, gdzie znaleźli schronisko prześladowani innowiercy z Moraw i Czech. W ramach działalności misyjnej osiedlili się także w Ameryce Północnej – ta gałąź Jednoty nazywała się braćmi morawskimi (Moravian Brethren).

⁶⁵ Kazimierz Pułaski (1745–1779) – jeden z dowódców konfederacji barskiej, bohater wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych Ameryki.

⁶⁶ Projektem wymiany profesorów z uniwersytetów w Paryżu i w Pradze zajmował się wiosną 1914 r. Senat Akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego; zob. AUJ, sygn. S II 85, Protokół z posiedzenia Senatu Akademickiego UJ, 26 V 1914 r. Inicjatywa prawdopodobnie wyszła z Wydziału Filozoficznego, gdzie w tej sprawie odbyła się poufna narada; AUJ, sygn. WF II 47, Protokół z posiedzenia Wydziału Filozoficznego UJ, 19 III 1914 r.

16

18 XII 1917 r., Kraków

Kochany Kolego,

Macie rację, ale ponieważ teraz na święta wielu profesorów się rozjeżdża i rzecz dopiero po świętach przyjdzie pod obrady, więc o tym doniosę dopiero w styczniu.
Ściskam Was

Sobieski

17

26 X 1926 r., Kraków⁶⁷

Kochany Przyjacielu,

Dziękuję Ci za Twoją kartkę i Twój pomysł⁶⁸. **Będzie to dla mnie zaszczytem** tym więcej, że jestem z wielkim uznaniem dla nauki czeskiej i zawsze akcentuję potrzebę sojuszu dwu bratnich narodów.

Jak wiesz, co pewien czas wykładam tu o stosunkach polsko-czeskich w XV w. W dniu 16 maja 1917 udałem się z poetą Kasproiczem⁶⁹, Skarbkim⁷⁰ etc. do Pragi na jubileusz Narodnego Divadla⁷¹ i brałem udział w uroczystościach, przemawiałem.
Ściskam Cię serdecznie

Wacław Sobieski

a oto daty biograficzne:

Wacław Sobieski urodzony we Lwowie 26 X 1872 ukończył gimnazjum 1 VI 1892, studjował na uniwersytecie w Krakowie 1892–[189]6, w r. 1897/[189]8 w Lipsku, doktoryzował się w Krakowie 3 I 1900. W latach 1901–[190]2 odbył podróże archiwalne po Europie środkowej i wschodniej. W r. 1905/[190]6 pracował w Paryżu, w r. 1906/[190]7 w Londynie. W r. 1908 docentem historii powszechnej w Krakowie, 1910 profesorem nadzwyczajnym, 1913 zwyczajnym profesorem, w r. 1914 członkiem rzeczywistym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, 1920 członkiem

⁶⁷ Papier z nadgłówkiem „Dziekan Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie”.

⁶⁸ Chodzi o propozycję wyboru na członka Królewskiego Czeskiego Towarzystwa Nauk (Královská Āeská společnost nauk). Bliżej zob. we wstępie.

⁶⁹ Jan Kasproicz (1860–1926) – polski poeta, dramaturg, krytyk literacki i tłumacz.

⁷⁰ Aleksander Skarbak (1874–1922) – członek Ligi Narodowej, poseł na Sejm Krajowy w Galicji i w austriackiej Radzie Państwa, kierownik departamentu wojskowego sekcji wschodniej Naczelnego Komitetu Narodowego w 1914 r., członek Polskiej Komisji Likwidacyjnej.

⁷¹ Data jest błędna. Obchody jubileuszu Teatru Narodowego w Pradze, w których brali udział Skarbak i Kasproicz, odbyły się rok później – 17 V 1918 r. Oficjalnym delegatem Uniwersytetu Jagiellońskiego był zoolog Michał Siedlecki, natomiast Jan Kasproicz był delegatem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie.

korespondentem Akademii Umiejętności, w r. 1919 przebywał w Paryżu jako członek „Biura Kongresowego” polskiego w czasie pokoju wersalskiego, w roku bieżącym 1926 jest dziekanem wydziału filozoficznego uniwers[ytetu] w Krakowie.

W r. 1917 16 maja brał udział w uroczystościach jubileuszowych Narodnego Divadla w Pradze.

Dzieła:

Nienawiść wyznaniowa tłumów za rządów Zygmunta III-go, Warszawa 1902.

Szkice historyczne, Warszawa 1904.

Archiwum Jana Zamojskiego, Warszawa 1904.

Trybun ludu szlacheckiego, Warszawa 1905.

Henryk IV wobec Polski i Szwecji, Kraków 1907.

Polska i Hugenoci po nocy św. Bartłomieja, Kraków 1910.

Studja historyczne, Lwów 1912.

Pamiętny Sejm, Warszawa–Kraków 1913.

Żólkiewskiego początek i progres wojny moskiewskiej, Kraków 1920.

Żólkiewski na Kremlu, [Warszawa] 1920.

Dzieje rewolucji angielskiej, Warszawa 1922.

Dzieje Polski (tomów trzy), [Warszawa] 1923–1925.

Bolesław Chrobry, [Kraków] 1925⁷².

18

5 I 1929 r., Kraków

Kochany Kolego!

Dziękuję Ci za Twój list.

Mógłbym przyjechać na 1/5–9/5 do Pragi, aby mieć np. wykłady **o dziejach tolerancji religijnej w Polsce** (od połowy XVI do poł[owy] XVII).

Cieszę się bardzo, że przyjedziesz do Krakowa⁷³, bo to ożywi wymianę myśli między historykami naszych krajów.

Żmuda⁷⁴ nie mógł się Ciebie nachwalić.

Ściskam Cię serdecznie

Wacław Sobieski

⁷² Tytuły bibliograficzne, w których nie podano miejsca wydania, zostały dopisane przez Sobieskiego odręcznie. Resztę swej bibliografii nakleił na list w formie drukowanej.

⁷³ Bidlo udał się do Polski we wrześniu 1929 r., żeby zebrać kolejne materiały do czwartego tomu *Jednoty braci czeskich*; M. Ďurčanský, *Jaroslav Bidlo a jeho cesty do Polska*, w: *Cestování Čechů a Poláků v 19 a 20. století. Sborník z mezinárodní vědecké konference (Praha 6.–7. 9. 2007)*, red. P. Kaleta, L. Novosad, Praha 2008, s. 149.

⁷⁴ Franciszek Żmuda (ur. 4 IX 1896 w Tarnowie) był stypendystą rządu czechosłowackiego na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola-Ferdynanda w zimowym semestrze 1928/1929; Archiv UK, Filozofická fakulta UK, Katalogy posluchačů FF UK, sygn. 180.

19

30 III 1929 r., Kraków(?)

Kochany Kolego,

Bardzo mi zależy na tym, aby wykłady moje w Pradze, które mam mieć w maju (2–7 V 1929), **przełożyć o kilka miesięcy później**, tj. na połowę października lub listopada bieżącego roku (tj. X lub XI 1929).

Chcę tutaj być na początku maja, gdyż chciałbym razem z profesorem Kotem⁷⁵ skorzystać z Twego tutaj pobytu, aby urządzić w auli uniwersyteckiej Twój wykład. Zwołamy tyle młodzieży na Twój wykład, że będzie pełna sala. Może byś był łaskaw przygotować taki improwizowany wykład i bądź dobry przysłać mi tytuł wykładu wcześniej. Piszę to w porozumieniu z profesorem Kotem i zapowiedziałem to na naszej Radzie Wydziału Filozoficznego naszego uniwersytetu.

Proszę Cię bardzo o **rychłą odpowiedź** i przesyłam serdeczne pozdrowienia.

Twój
Wacław Sobieski

20

11 VI 1929 r., Kraków

Kochany Jarosławie,

Donoszę Ci **poufnie**, że postanowiłem do Pragi z wykładami przyjechać tak, aby rozpocząć je 28 października b. r.

Sądzę, że już studenci się zjadą do Pragi. Mógłbym te wykłady mieć 28, 29, 30, 31 X b. r.

Czyż ten czas jest dobrze wybrany? Kiedy przyjedziesz do Krakowa?

Ściskam Cię serdecznie

Wacław Sobieski

21

19 VI 1929 r., Kraków

Kochany Kolego Jarosławie!

W myśl Twoich poleceń przyjadę więc do Pragi 4 listopada⁷⁶ i będę miał wykłady 5, 7 i 9 listopada i bądź tak łaskaw i poczyn w tym kierunku pewne kroki w dziekanacie.

⁷⁵ Stanisław Kot (1885–1975) – polski historyk kultury i nauki, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Działacz ruchu ludowego. W latach 1941–1942 ambasador rządu RP na uchodźstwie w ZSRR. Bliski współpracownik Władysława Sikorskiego i Stanisława Mikołajczyka.

⁷⁶ Nadpisano: IX.

W Krakowie będę Cię oczekiwać we wrześniu. We wrześniu Hotel Franc[uski] jest wolny, ale pokoje trzeba zamawiać oczywiście tydzień przedtem, co zrobię, jak mi dasz znać.

Również będę Cię prosić o zamówienie pokoi w Pradze dla mnie w tydzień przedtem.

Z uprzejmym pozdrowieniem

Twój
Sobieski

22

11 VIII 1929 r., Mszana Dolna

Kochany Jarosławie,

Jak Ci posłużyła kuracja w Karlowych Varach? Siedzę teraz w górach blisko Zakopanego i Rabki we wsi Mszanie Dolnej – przy mojej pasiece i pszczołach. Był tu u mnie niedawno Pan Denkstein⁷⁷. Jutro jadę do Krakowa i⁷⁸ z góry w Francuskim Hotelu zamówić na 9 IX pokój dla Ciebie, na rano.

Idąc za Twoją radą w początkach listopada pojedę do Pragi, aby wypowiedzieć tam 3 odczyty (5, 7 i 9 XI).

Ponieważ jednak w dalszym ciągu po Pradze pojedę dalej na zachód **do Paryża**, albowiem mam na trymestr zimowy urlop (październik, listopad i grudzień) na wyjazd za granicę, więc bardzo bym Cię prosił, abyś mi odpowiedział, czy mógłbym otrzymać **wolną kartę jazdy przez Czechy od granicy polskiej** (Pietrowice) przez Pragę do Chebu (w kierunku Monachium) **do granicy bawarskiej** raz w listopadzie i drugi raz w styczniu z powrotem od granicy bawarskiej do granicy polskiej.

Pojadę do Paryża z żoną i 3-letnim synkiem i wrócę tak samo.

Byłbym Ci wdzięczny za odpowiedź. Zresztą jeszcze nagadam się o tem z Tobą 9 września w Krakowie.

Ściskam Cię serdecznie i przesyłam serdeczne pozdrowienia

Wacław Sobieski

⁷⁷ Vladimír Denkstein (1906–1993) – czeski historyk sztuki. Studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola, był uczniem Jaroslava Bidla. W latach 1928–1929 stypendysta rządu czechosłowackiego na Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Jagiellońskim (w tej kolejności). Później długoletni pracownik Narodowego Muzeum w Pradze, w latach 1956–1969 dyrektor Oddziału Historyczno-Archeologicznego.

⁷⁸ Skreślenie: *mogę*.

23

4 IX 1929 r., Mszana Dolna

Kochany Jarosławie,

Oczekiwać Cię będę na dworcu w Krakowie 9 IX. Dobrze by było, żebyś dał mi znać⁷⁹, o której godzinie przyjedziesz. Jak z Twoim zdrowiem po kuracji w Karolowych Warach. Do widzenia!

Ściskam Cię serdecznie

Wacław

Załączam Ci dzisiejszy „Krakowski Kurier Ilustrowany”, abyś sobie przeczytał, co pisze o stosunkach polsko-czeskich.

24

5 XII 1929 r., Paryż

Kochany Kolego,

Otrzymałem Twoją kartkę (z 2 XI), w której piszesz, abym Cię w ciągu grudnia zawiadomił, kiedy do Pragi przyjadę. Otóż przyjadę⁸⁰ pod koniec stycznia (około 25 I). Przyjadę od strony Szwajcarii tj. właściwie Bawarii, a więc do Chebu, aby z Pragi przez Petrovice wrócić do domu. Do tego czasu mój **adres** będzie **6 quai d'Orleans (Bibliothèque polonaise) Paris (4-rue)**, a tylko tydzień przed przybyciem do Pragi będę bawił w Szwajcarii.

Proszę zatem o bilet wolnej jazdy koleją Cheb – Petrovice (z zatrzymaniem się w Pradze). W Pradze nie będę długo, wypowiem tylko **jeden** lub dwa wykłady pt. **Dzieje walk ludów słowiańskich o dostęp do morza** (głównie Polaków i Czechów). Jeśli nie zdołam przygotować mego odczytu w tak szerokich ramach, to mogę tytuł zmienić np. „**Walka Polaków o Pomorze jako problem ogólnosłowiański**” albo „**Czesi wobec polskich walk o Pomorze**” itp.

W najbliższych tygodniach wypowiem tutaj w Paryżu ten sam odczyt w Bibliotece Polskiej po polsku, przy czym zapraszam już na to tutaj czeską ambasadę.

Bardzo bym Ci był wdzięczny, abyś mi wskazał, czy nie zjawiała się jaka książka lub rozprawa na ten temat w ostatnich czasach w historjografii czeskiej, serbskiej, rosyjskiej. Znam dobrze Golla *Czechy i Prusy*⁸¹.

Przebywam tutaj w Paryżu z żoną i synkiem, i wraz z nimi przejadę przez Pragę. Z serdecznym pozdrowieniem

Wacław Sobieski

⁷⁹ Nadpisano: *adres: Kraków, Collegium novum.*

⁸⁰ Skreślenie: *w połowie lub.*

⁸¹ J. Goll, *Čechy a Prusy ve středověku*, Praha 1897.

25

15 I 1930 r., Paryż

Kochany Kolego,
Jeśli już musi być, to będę miał ten **trzeci** wykład.
Jeśli można, to bym prosił o zmniejszenie **kolejności**, to jest porządku odczytów, a mianowicie **pierwszy: Czechy wobec walk Jagiellonów o Pomorze polskie drugi: Polemika historyków o Pomorze polskie trzeci: Walka narodów słowiańskich o dostęp do morza**
Przyjadę jak chcesz: 24 I o 7½ wieczorem. Tymczasem na Twoje ręce będą do Ciebie przychodzić z Polski listy i paczki dla mnie.
Przepraszam Cię za kłopot i ściskam

Sobieski

P.S. W sobotę wieczorem 18 I jadę do Szwajcarii do Vevey na 3 dni, skąd wprost pojedę do Pragi.

26

5 II 1930 r., Kraków

Kochany Jarosławie,
Jeszcze raz wspominając o miłych chwilach w Złatej Pradze przesyłam Tobie i Twej Pani piękne podziękowania za tak serdeczną gościnność, a Pannie Włodzimierze⁸² za miłą tkliwość dla mego synka.
Proszę Cię bądź również tłumaczem mych słów podziękowań dla Rektora⁸³, Dziekana⁸⁴ i Wydziału Filozoficznego, a szczególnie kolegów historyków za ich gościnne, iście słowiańskie przyjęcie!
Łączę serdeczne uściski
Pozdrowienia dla kolegi Szykowskiego⁸⁵

Wacław Sobieski

P.S. Właśnie dziś po południu na moim seminarium czyta rozprawę Żmuda o Roźmberku, jako owoc studiów w Pradze.

⁸² Córka Jaroslava Bidla – Vladimíra Bidlová (ur. 1906).

⁸³ Jindřich Matiegka (1862–1944) – czeski lekarz i antropolog, znany badacz szczątków wybitnych osobistości czeskich. Wychowanek i profesor Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Karola-Ferdynanda w Pradze. W okresie międzywojennym profesor Wydziału Przyrodniczego Uniwersytetu Karola w Pradze, rektor tejże wszechnicy w latach 1929–1930.

⁸⁴ Otakar Jiráni (1879–1934) – czeski filolog klasyczny. Wychowanek Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola-Ferdynanda w Pradze, od 1920 r. profesor zwyczajny Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze, dziekan tegoż wydziału w latach 1929–1930.

⁸⁵ Marian Szykowski (1883–1952) – polski filolog, polonista, teatrolog, badacz polsko-czeskich stosunków literackich, profesor Uniwersytetu Karola w Pradze.

27

s. d., s. l. [wiosna 1930 r.]⁸⁶

Kochany Kolego,

Towarzystwo historyczne polskie urzřdza 29 listopada – 2 grudnia bieżącego roku 1930 zjazd historyków polskich w Warszawie, gdzie będg referaty dotyczřce historii polskiej, powszechnej itp. Wiem, że historycy węgierscy jak Lukinich⁸⁷ przyjadř z referatem. Ja jako przewodniczący sekcji „dziejów polskich od średniowiecza⁸⁸ aż do XVIII [wieku]” proszę Ciebie, abyś albo sam zechciał przyjechać z referatem albo kogoś z historyków czeskich⁸⁹ namówił (szczególnie takich, co po polsku umieję). Mógłbyś mieć referat z dziejów różnowierstwa za Zygmunta III albo ostatni okres dziejów braci czeskich itp. albo Witold a Czechy itp. – obok rocznicy listopadowego powstania (1830) chcę niektórzy podkreślić śmierci Witolda (1430).

Prosię Cię bardzo o rychłą odpowiedź. Wszelkich bliższych informacji gotów jestem Ci udzielić tylko daj znać, czy chcesz przyjechać.

Ściskam Cię serdecznie, Paniom piękne ukłony

Sobieski

28

3 VI 1930 r., Mszana Dolna

Kochany Jarosławie,

Liczę więc na Ciebie, że będziesz miał w listopadzie b. r. w Warszawie odczyt „**Walka braci czeskich na sejmach polskich 1587–1600**”⁹⁰.

Artykuł (tj. włściwie streszczenie) ma być długi od 4 do 16 stron druku „Kwartalnika Historycznego”, a będziesz mówił tak dugo, jak Ci się podoba, a jeśli chcesz dyskuszę, to Ci ją zrobię taką, jak zechcesz i ją zainauguruję, tak żeby Ci wszystko dobrze wypadło.

⁸⁶ Datacja według kontekstu.

⁸⁷ Imre Lukinich (1880–1950) – węgierski historyk, zajmował się historią wczesnonowoczesną i nowożytną, oprócz tego także stosunkami polsko-siedmiogrodzkimi w XVIII w. W latach 1929–1949 profesor dziejów Europy Wschodniej na Uniwersytecie w Budapeszcie; prezes Węgierskiej Akademii Nauk w latach 1938–1946. Angażował się w działalność Federacji Towarzystw Historycznych Europy Wschodniej.

⁸⁸ Dopisano: [od] Witolda.

⁸⁹ Dopisano: Mazurek?. Mowa o Josefie Macůrku (1901–1992) – uczniu Bidla, a późniejszym profesoroze Uniwersytetu Masaryka w Brnie, który w latach 20. spędził kilka miesięcy na Uniwersytecie Jagiellońskim.

⁹⁰ Zob. we wstępie.

Wszystkie żądane książki niebawem Ci pošlę, Lepszego⁹¹ dostaniesz darmo. „Członkowi Akademii Krakowskiej”⁹² pokłon i serdeczne pozdrowienia. Paniom od mojej Pani i Jacusia piękne ukłony

Sobieski

29

s. d., s. l. [1930 r.]⁹³

Kochany Jarosławie,

Już Twój odczyt na zjazd polskich historyków drukuje się na czysto. Cieszę się, że się niedługo zobaczymy! Ponieważ jadą do Warszawy na zjazd 2 Węgrzy, Lukinicz⁹⁴ i Domaniewsky⁹⁵, więc może byś i Ty dobrał sobie do towarzystwa do Warszawy jeszcze jakiego jednego historyka czeskiego (Jana Novaka?⁹⁶, jeśli nie jest chory?, bo i on umie po polsku), zresztą Węgrzy nie umięją ani w zęb po polsku, wiec Ty ich zakasujesz zupełnie!

Lepszy⁹⁷ mi mówił, że Ci już pošłał swoją rozprawę.

Ściskam Cię serdecznie, Paniom piękne ukłony i pozdrowienia

Wacław Sobieski

⁹¹ Mowa prawdopodobnie o książce K. Lepszego, *Oblężenie Krakowa przez arcyksięcia Maksymiliana*, Kraków 1929.

⁹² Prawdopodobnie chodziło o rezultat podróży Bidla do Polski w 1929 r., podczas której odnowił stare znajomości z historykami polskimi i nawiązał nowe. Wniosek dotyczący wyboru Jaroslava Bidla na członka PAU został podpisany przez Ludwika Finkla, Franciszka Bujaka i Stanisława Zakrzewskiego (5 X 1928 r.). Walne zgromadzenie wybrało go na członka czynnego zagranicznego 7 VII 1929 r.; Archiwum Nauki PAN i PAU, PAU, Akta członków; zob. też *Poczet członków Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1872–2000*, red. R. Majkowska, Kraków 2006, s. 137; M. Ďurčanský, *Członkostwo zagraniczne polskich i czeskich uczonych...*, s. 193–194.

⁹³ Datacja według kontekstu.

⁹⁴ Imre Lukinich, zob. wyżej, przyp. 87.

⁹⁵ Sándor Domanovszky (1877–1955) – historyk węgierski, zajmował się kronikarstwem średniowiecznym, a także stosunkami polsko-węgierskimi.

⁹⁶ Jan Bedřich Novák (1872–1933) – czeski historyk i archiwista. Absolwent Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola-Ferdynanda, kolega Bidla ze studiów. W latach 1916–1933 dyrektor Archiwum Krajowego (Zemský archiv) w Pradze. W latach 1927–1933 prezes Federacji Towarzystw Historycznych Europy Wschodniej.

⁹⁷ Kazimierz Lepszy (1904–1964) – polski historyk czasów nowożytnych. Profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pośle na Sejm PRL III kadencji.

25 III 1933 r., Kraków

Kochany Jarosławie,

Ponieważ piszesz, że układasz nową historię wraz z Prof. Šustą⁹⁸, więc bądź tak dobry i **poufnie** zakomunikuj mu, że wczoraj nasza Polska Akademia [Umiejętności] wybrała go (Prof. Šustę) członkiem czynnym zagranicznym⁹⁹, a więc uzyskał ten sam tytuł co i Ty. Jeszcze musi to zatwierdzić jednak Walne Zgromadzenie Akademii (za trzy miesiące w czerwcu się odbywające), a następnie nasz prezydent Rzeczypospolitej.

Nadto został wybrany wasz wiceminister **Krofty**¹⁰⁰ członkiem zagranicznym korespondentem, o czym możesz go też **poufnie** zawiadomić i że będzie jeszcze zatwierdzany.

Co do **rocznicy** owego wspólnego naszego entuzjastycznego ataku polsko-czeskiego na brzeg bałtycki **pod Gdańskiem w r. 1433** (o czym tak szeroko pisze Długosz), proponowałbym, aby **po** kongresie warszawskim czescy i polscy historycy urządzili wycieczkę z Warszawy lub Krakowa do Gdyni i tam Ty wypowiesz wstępne przemówienie po polsku i po czesku, a kilku historyków polskich i czeskich przemówi po 10 minut o tej sprawie co by mogło być wydrukowane. Np. Prof. Šusta mógłby o dążeniach czeskich do morza za Wacława II i III, może coś Urbanek¹⁰¹ itp. Gdyby można znaleźć jakieś wiadomości o Āapku¹⁰², wodzu husytów i jego towarzyszach, które by lepiej ilustrowały to, co Długosz podaje.

⁹⁸ Mowa o pomnikowym, nieukończonym projekcie Josefa Šusty – kilkutomowej syntezie historii ludzkości autorstwa czeskich historyków. Do śmierci Šusty wydano sześć tomów sięgających do połowy XVII w.; *Dějiny lidstva*, t. 1–6, red. J. Šusta, Praha 1930–1942; zob. też J. Lach, *Josef Šusta a Dějiny lidstva*, Olomouc 2001.

⁹⁹ Josef Šusta został wybrany czynnym członkiem Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU 23 III 1933 r.; *Poczet członków Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności...*, s. 181.

¹⁰⁰ Kamil Krofta (1876–1945) – czeski historyk i dyplomata. Był wychowankiem Wydziału Filozoficznego Czeskiego Uniwersytetu Karola-Ferdynanda oraz uczniem Jaroslava Golla. Po studiach został zatrudniony jako archiwista w Archiwum Krajowym w Pradze. W 1913 r. mianowano go profesorem nadzwyczajnym historii austriackiej i w 1919 r. profesorem zwyczajnym historii praskiego uniwersytetu. W latach 20. zajmował stanowisko ambasadora czeskosłowackiego w Watykanie, Wiedniu oraz Berlinie, po powrocie do Pragi wieloletni namiestnik ministra spraw zagranicznych; w latach 1936–1938 minister spraw zagranicznych Republiki Czechosłowackiej.

¹⁰¹ Rudolf Urbánek (1877–1962) – czeski historyk. Uczeń Jaroslava Golla, specjalizował się w zakresie historii czeskiej czasów husyckich, zwłaszcza panowania króla Jerzego z Podiebradu (historię lat 1437–1464 opracował do wielotomowej syntezy *České dějiny* wydawanej w wydawnictwie Jana Laichtera). Nauczał w szkołach średnich, od 1916 r. docent Czeskiego Uniwersytetu Karola-Ferdynanda w Pradze, od 1920 r. profesor zwyczajny Uniwersytetu Masaryka w Brnie.

¹⁰² W oryg.: *Āapku*. Jan Āapek ze Sán († po 1445 r.) – czeski szlachcic oraz dowódca wojsk husyckich, zwolennik radykalnego husytyzmu. W 1433 r. był jedną z głównych postaci czeskiej wyprawy przeciwko Zakonowi Krzyżackiemu; zob. J. Nikodem, *Polska i Litwa wobec husyckich Czech w latach 1420–1433. Studium o polityce dynastycznej Władysława Jagiełły i Witolda Kiejstutowicza*, Poznań 2004, s. 390–400.

W danym wypadku można by wydrukować te przemówienia w Gdyni w naszym Instytucie Bałtyckim.

Ściskam Cię serdecznie

Wacław Sobieski

O tej rocznicy 1433 będę mówić w radio w tym tygodniu.

31¹⁰³

s. d., s. l. [początek kwietnia 1933 r., Kraków]¹⁰⁴

Kochany Jarosławie,

Prawdą jest, że prof. Šusta został wybrany członkiem zagranicznym zwyczajnym Pol[skiej] Akad[emii] Um[iejętności], ale natomiast co do wiceministra **Krofty** omyliłem się, gdyż przy ostatecznym obliczeniu głosów na walnym zebraniu wydziałów nie dopisała liczba głosów. Więc nazbyt się pospieszyłem, chcąc go uradować. Przepraszam Cię, że co do Krofty rzecz wypadła inaczej, niż zrazu myślałem. W każdym razie starałem się jak mogłem.

Trzeba odłożyć rzecz do przyszłego roku.

Ściskam Cię, Paniom piękne ukłony

Wacław Sobieski

32

8 V 1933 r., Kraków(?)

Kochany Jarosławie,

Zaczynam za często Cię nagabywać moimi listami, ale już takie są czasy gorączkowe, otóż przesyłam Ci wycinek z gazety „Kurier Ilustrowany Codzienny”, pisma wychodzącego w Krakowie, abyś się dowiedział o losach tej książki¹⁰⁵, którą Ci niedawno wysłałem.

W rzeczywistości jednak główny zasób edycji mej książki (którą wydrukowano w 3000 egzemplarzach) znajduje się w Polsce jeszcze, w składach Instytutu Bałtyckiego. Choć konfiskata jest oczywiście dokuczliwa i przynosi mi szkodę, to jednak przyczyni się do rozreklamowania tej książki.

Czybyś nie chciał tej wiadomości o konfiskacie tej książki podać do jakiej czeskiej gazety?

¹⁰³ MÚA AV ČR, Spuścizna K. Krofty, nr 47. List zachował się jako załącznik do listu J. Bidla do K. Krofty z 10 IV 1933 r., w którym Bidlo żałuje, że został wprowadzony w błąd.

¹⁰⁴ Data i miejsce dodane według kontekstu.

¹⁰⁵ W. Sobieski, *Der Kampf um die Ostsee von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*, Leipzig 1933.

Ściskam Cię serdecznie, Paniom piękne ukłony. Moja żona i Jacuś przesyłają ukłony

Wacław Sobieski

33

s. d., s. l. [lipiec 1933 r.]¹⁰⁶

Kochany Jarosławie,

Krzysztof Parkins¹⁰⁷, angielski wysłannik był w Pradze 1593 w lipcu i prowadził negocjacje z cesarzem Rudolfem. Czy przypadkiem historiografia czeska nie zna relacji jego i opisu Czech, gdyż powołuje się na ten opis w drugiej swej relacji o Polsce. Proszę Cię o rychłą odpowiedź.

Cieszę się, że niedługo w Warszawie się zobaczymy. W Warszawie będę mieszkał pod adresem wyżej tu umieszczonym u ministra Pułaskiego¹⁰⁸, który właśnie zajmuje się wydaniem relacji owego Parkinsa o Polsce.

Spodziewam się, że zabierzesz głos w czasie dyskusji nad mym referatem w Warszawie pt. „**La politique baltique de Mazarin et l'opposition qu'elle a ruscitée en France**” (Bulletin II, str. 463).

Ściskam Cię serdecznie

Wacław Sobieski

P.S. W „Slovansky'm Přehledzie” – 5–6 červen 1933 wydrukowałem artykuł *Z dějin bojů Slovanstva o Balt*¹⁰⁹.

34

4 VIII 1933 r., Mszana Dolna(?)

Kochany Jarosławie,

Nawiązując do poprzedniego listu dodaję, że ów Anglik ex-jezuita **Perkins** był w Pradze nie tylko w r. 1587, ale w r. 1593. Czy on nie chciał podburzyć panów czeskich przeciw Habsburgom?

¹⁰⁶ Datacja według kontekstu.

¹⁰⁷ Christopher Parkins (1543?–1622) – angielski jezuita i dyplomata. Wychowanek Uniwersytetu w Oxfordzie, w latach 1575–1581 był członkiem zakonu jezuitów, później parlamentu angielskiego oraz dyplomatą ekonomicznym podróżującym po Europie Zachodnio-Północnej i Środkowej.

¹⁰⁸ Franciszek Pułaski (1875–1956) – historyk i dyplomata. Członek polskiej delegacji na kongresie pokojowym w Paryżu, w latach 1919–1921 ambasador RP w Stanach Zjednoczonych. Od 1926 r. zajmował się organizowaniem Biblioteki Polskiej w Paryżu.

¹⁰⁹ W. Sobieski, *Z dějin bojů Slovanstva o Balt*, „Slovanský přehled” 25, 1933, s. 121–128.

A teraz inna sprawa. Placówka naszej Akademji w Paryżu („Bibliothèque polonaise” kierowana przez mego przyjaciela ministra Pułaskiego) mogłaby w tym roku akademickim w VI serii odczytów ogłaszanych drukiem (głównie dotyczących wpraw bałtyckich) zorganizować cykl odczytów w duchu mego artykułu w Přehledzie słowiańskim pt.: „Pomorze polskie jako przedmurze słowiańszczyzny”¹¹⁰. Cykl wygłaszanych odczytów w Bibliotece Polskiej w Paryżu 6 quai d’Orleans nabrałby pożądanego znaczenia, gdyby czeski punkt widzenia na tę sprawę znalazł pewne uwzględnienie. Realnie mówiąc, pragnęlibyśmy, aby 2 uczonych czeskich, np. m.in. Šusta, w języku francuskim przedstawiło¹¹¹ naukowe oświetlenie tej sprawy. Proszę Cię, abyś tę sprawę przemyślał i omówił z kim należy, a¹¹² sfinalizujemy w czasie i ułożymy ją jeszcze w Warszawie (podczas kongresu) z Panem Pułaskim, u którego będę mieszkał (ul. Karowa 5. telef. 31881). Jeżeli się rzecz powiedzie, pojechałbym też do Paryża.

Ściskam Cię serdecznie i czekam na odpowiedź

Wacław Sobieski

35

s. d., s. l.

Kochany Kolego,

Polecam Ci najgoręcej Panią Dr. J. Jastrzębską¹¹³, która udaje się do Pragi w celu zwiedzenia waszego szkolnictwa.

Ściskam Cię serdecznie

Wacław Sobieski

P.S. Żałuję, że Cię w Pradze nie widziałem.

¹¹⁰ Zob. przyp. powyżej.

¹¹¹ Skreślone: *wygłosiło*.

¹¹² Skreślone: *omówimy ją*.

¹¹³ Justyna Jastrzębska (1886–1944) – autorka kilku podręczników historii wydanych przed I wojną światową.